

JÕULUAJA I PÜHAPÄEV AD 2019

Js 49:13-16 (Gl 4:3-7; Lk 2:33-40)

13 Hõisake, taevad, ja ilutse, maa, mäed, rõkatage rõõmust, sest Issand trööstib oma rahvast ja halastab oma viletsate peale!

14 Aga Siion ütleb: «Issand on mu maha jätnud, Jumal on mu unustanud.»

15 Kas naine unustab oma lapsukese ega halasta oma ihuvilja peale? Ja kui nad ka unustaksid, ei unusta mina sind mitte.

16 Vaata, ma olen sind märkinud oma peopesadesse, su müürid on alati mu silme ees.

Sissejuhatus

Prohvet Jesaja tegutses Juuda kuningate Ussija, Jootami, Aahase ja Hiskija päevil (Js 1:1), s.t 8. sajandi teisel poolel (umbkaudu ajavahemikus 740-686) enne Kristuse sündi. Tegemist oli Assüüria impeeriumi tõusuajaga, mille tulemusena aastal 722/721 hävitati Iisraeli kuningriik ning aastal 701 allutati ka Juuda kuningriik Assüüria ülemvõimule. Jesaja näeb selle keskse põhjusena Iisraeli taganemist Jumalast, mille tulemuseks ongi jumaliku karistusena Jumala rahvast tabav häving välisvaenlaste käe läbi. Jumala eesmärgiks ei ole oma rahvast lõplikult hävitada, vaid teda karistuse abil puhastada, uuendada ja taas üles ehitada.

20. sajandi kriitiline piibliteadus on olnud üsna ühel meelel prohvet Jesaja raamatu jagamisel kolmeks erinevasse ajastusse kuuluvaks osaks: peatükid 1-33 – Proto-Jesaja; peatükid 40-55 – Deutero-Jesaja; peatükid 56-66 – Trito-Jesaja. Ajaliselt paigutuks neist esimene ajaloolise prohvet Jesaja tegutsemisaega, teine Paabeli vangipõlve aega (6. sajandi esimene pool ja keskpäik eKr) ning kolmas vahetult eksiilist naasmise järele (6. sajandi teine pool eKr).

Jättes kõrvale arutelu raamatu (ja selle võimalike osade) autorluse üle¹ on selge, et mitte ainult alates 40. peatükist, vaid ka varasemates peatükkides sisalduvaid ettekuulutusi Iisraeli päästmise ja Jeruusalemma taastamise kohta on igati asjakohane seostada Paabeli vangipõlvest tagasipöördumise ajaga.

Tõsi, eriti alates Jesaja raamatu 40. peatükist lisandub päästekuulutusele universaalne mõõde. Jumal on kogu loodu Jumal ja Looja ning nagu kõik liha on Tema ees justkui rohi, mis kuivab ja kaob, ja nagu Tema käsule alluvad kõik rahvad (nii nendena, keda karistatakse ja kelle kaudu Jumal ise oma rahvast karistab), nii on Tema päästegi viimselt mõeldud kõigile rahvastele kuni ilmamaa ääreni. Eeskätt on prohveti sõnum mõeldud siiski julgustuse ja troostina Jumala oma armastatud Iisraelile.

¹ Sest miks peaks olema võimatu uskuda, et 8. sajandil elanud prohvet oleks võinud kuulutada ette kakssada aastat hiljem toimunut?

Keelelisi märkuseid

Hõisake – הַנִּיחַ – sõna הַנִּיחַ tähendab «valjusti [rõõmust] hüüdma», «hõiskama», «võidurõõmutsema».²

Ja ilutse – וְגִילֵי – sõna גִּיל võib tähendada nii «rõõmust hüppama»³ kui «hirmust vabisema».

Mäed, rõkatage rõõmust – יִפְצְחוּ הָרִים הַנֶּהָרִים – sõna פִּצַּח üheks tähenduseks on «murdma»⁴, niisiis võime siinkohal mõelda kujutluspildile maavärinas vappuvatest (või esile kerkivatest) mägedest või ka vulkaanipurskena esilepaiskuvast rõõmust. Sõna הַנֶּהָרִים, mis on siin tõlgitud kui «rõõm», tuleneb ülal käsitletud verbist הִנִּיחַ.

Sest Issand trööstib – כִּי יִנְחֶמֶנִּי יְהוָה – sõna נָחַח tähendusvarjundiks on «kaasa tundma», «haletsema», isegi «haledusest õhkama», samuti võib see väljendada soovi ja valmisolekut aidata.⁵

Ja halastab – יִרְחֵם – sõna רָחַם tähistab hellat (ja hellitavat) armastust ning sellest tulenevat kaastunnet. Selle verbiga on otseselt seotud sõna רָחַם – «emaüsa»⁶.

Oma viletsate peale – וְעַנְיָו – sõna עָנַי – «vaene», «vaevatud», «piinatud», «alandatud», «vilets» tuleneb verbist עָנָה – «rõhuma», «koormama», «rõhutud/koormatud olema».

Siion – nime צִיּוֹן algupära ei ole üheselt selge, see võib tähendada nii kõrgemat kohta või kindlust kui ka lõuna- (päevapalava-) poolset kõrgendikku või põuast, kuivanud, kõrbenud paika⁷.

Aga...ütleb – וְתִאמַר – sõna אָמַר tähendab «ütleva», «teada andma», aga ka «mõtleva» või «[mõeldut] väljendama»⁸.

² Septuagintas siin kasutatud sõna εὐφραίνω võiks tõlkida kui «kogu hingest rõõmustama».

³ Septuagintas kasutatud tõlkevaste ἀγαλλιάω – «ülevoolavalt rõõmutsema» – pärineb verbist ἄλλομαι, mille tähenduseks on «[üles] hüppama».

⁴ Vrd Mi 3:3: «...murrate nende luud...».

⁵ Sõna נָחַח kasutamine täismineviku vormis נָחַח võib tähendada, et «Issand on [juba] trööstinud», aga tõenäoliselt on tegemist nn prohvetliku perfektiga, mis esitab tulevikus aset leidvat juba kindlalt toimununa.

⁶ Või ka «[armastusest ja liigutusest täidetud] süda» (vrd 1Ms 43:30).

⁷ Vrd צִיּוֹן – «põud», «põuane maa».

⁸ Järelikult ei ole siin küsimus mitte lihtsalt selles, mida Siion ütleb, vaid mida ta mõtleb ja tunneb.

Issand – nii siin kui eelmises salmis kasutatakse originaalis Jumala nime יהוה.

On mu maha jätnud – עָזַבְנִי – sõna עָזַב tähendab «minna laskma», «maha jätma», «[kuskilt] lahkuma», ka «[kellelegi midagi maha/järele] jätma».⁹

Jumal – originaalis on siinkohal sõna יְהוָה – «[minu] Issand».

On mu unustanud – שָׁכַחְנִי – sõna שָׁכַח tähendab «unustama», «hooletusse (hoolitsuseta) jätma», «ignoreerima».

Kas naine unustab...Ja kui nad ka unustaksid – הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה...גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחַנָּה – siinolev ainsuse ja mitmuse kontrast annab võimaluse mõttes lugeda «Ja isegi kui kõik maailma naised unustaksid...»

Oma lapsukese – עוֹלָה – sõna עוֹל tuleneb verbist עוֹל – «imetama» –, tähendades niisiis «imik», mis omakorda rõhutab seda, kui võimatu peaks olema teda unustada.¹⁰

Oma ihuvilja peale – בְּרִבְטָנָה – otsetõlkes «oma üsas [oleva] poja peale».¹¹

Ma olen sind märkinud – חָקַקְתִּיךָ – sõna חָקַק tähendab «uuristama», «sisse lõikama», «graveerima».¹²

Oma peopesadesse – עַל־כַּפַּיִם – sõna כַּף tähendusvarjundiks on kumerus, s.t meie ees ei ole mitte lihtsalt peopesad, vaid justkui hoidmiseks kumerdatud peopesad.¹³

Alati – תָּמִיד – «pidevalt», «lakkamatult», «jätkuvalt».

Mu silme ees – נֶגְדִי – «minu ees», «minu jaoks nähtaval», «minuga vastakuti»¹⁴.

⁹ Niisiis on selle üheks tähendusvarjundiks ka «[kedagi saatuse hooleks] jätma».

¹⁰ Nii selle poolest, et imik on «lakkamatult ema rinna otsas», kui ka seetõttu, et imetava ema enda keha ja selles toimuvad füsioloogilised protsessid tuletavad talle tema tahtest sõltumatult ta last meelde. Seda rängem on tõdeda, et reaalses elus ei ole sugugi tegemist millegi väga haruldasega.

¹¹ Siinkohal läheb mõte tahes-tahtmata sündimata laste tapmisele.

¹² See sõna viitab ka seaduste andmisele ja valitsemisele, ilmselt seose tõttu seadusetekstide uuristamisega kivi- või savitahvlitele. Vrd nt 1Ms 49:10, milles vanemates eestikeelsetes tõlgetes kasutatakse originaalis oleva partitsiibi vastena taolisi sõnu nagu «kohtuõpetaja», «seaduseandja» või «käsuandja».

¹³ Taolist pilti toetab teataval määral Septuaginta, kus see salm on tõlgitud teisiti: ἰδοὺ ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐζωγράφησά σου τὰ τεῖχη καὶ ἐνώπιόν μου εἶ διὰ παντός – «Vaata, ma olen oma kätele maalinud sinu müürid ja sa oled minu ees alati.» (Sellega seoses meenub ka Hs 4:1)

¹⁴ Või koguni «minu vastu».

Sisuline analüüs

Js 49:13-16 on osa pikemast Jesaja raamatu lõigust (peatükid 49-54), milles vaheldumisi kordub Issanda sulase ja Siioni kohta öeldu (vastavalt 49:1-13; 50:4-11; 52:13-53:12 ning 49:14-50:3; 51:9-52:12; 54:1-17).

Siion tähistab nii Jeruusalemma kui sümboolselt kogu Iisraeli rahvast. Jesaja kirjeldab Siionit nii lapse kui emana (kuigi oma arvates lastetu ja viljatuna), samuti pruudi, abielunaise, lese ja koguni [peaaegu] lahutatuna.

Issanda sulane on esmalt Iisrael, seejärel aga – kuna Iisrael on osutunud kurdiks ja pimedaks (vrd 42:18jj) – kõigepealt Pärsia kuninga Koores, keda Jumal tarvitab oma tööriistana, andes talle koguni austava tiitli מְשִׁיחַ – «Võitu», «Messias». Siiski ei ole Kooreski viimselt see, keda prohvet silmas peab, vaid Jumal alles kutsub ja läkitab oma tõelise sulase, kannatava sulase, kes taastab Iisraeli ning kehastab ise oma isikus tõelist Iisraeli¹⁵. Viimselt samastub Jumal ise oma kannatava sulasega – kogu inimkonna eest kannatanud ja surnud Messia näol.

Jesaja raamatu 49. peatükk kujutab Jumalat hella, armastava ja halastava isana, kes ei hülga oma rahvast isegi siis, kui juhtuks, et kõik maailma naised hülgaksid oma vastsündinud lapsed. Või – märksa karmimal toonil – abikaasana, kes ei jäta oma truudusetut naist või oma laste ema isegi juhul, kui too peaks hülgama (nagu ta ongi hüljanud) oma lapsed või on ise oma abikaasa maha jätnud ja laste juurest oma süütegude tõttu ära saadetud (vrd Js 50:1).

Kuigi Siion on laastatud ja paljaks tehtud, peaaegu hävitatud, ei ole ta hüljatud. Kuigi ta võib ennast pidada lastetuks ja viljatuks, on tema laste hulk loendamatu ning nad tulevad või neid tuuakse kõikjalt kogu maailmast. Siioni müürid jäävad elanikele kitsaks ning häbi asemel katavad teda mõrsjaehted.

Vahetult jutlusetekstile järgnev salm kõlab uuemates tõlgetes: «Su ehitajad tulevad tõtates; kes sind lammutasid ja laastasid, need lähevad ära su kallalt.» Siin olev vastandus on igati loogiline: ehitajad vs. lammutajad. Siiski on võimalik ka teine lugemisviis, mida järgivad vanemad tõlked, nt 1739. aasta eestikeelne Piibel: «So poiad tõttawad; kes sind mahhakiskusid, ja sind paljaks teggid, peawad sinnust ärraminema.»¹⁶ Viimane lugemisviis tundub paremini sobivat järgnevaga, kus on juttu, nagu öeldud, lastetuseaja lõppemisest ning poegade ja tütarde tagasitoomisest ja Siioni külluslikust lasterohkusest. Viimselt on tegemist troosti- ja rõõmukuulutusega

¹⁵ Vrd nt Js 49:3: «Sina, Iisrael, oled mu sulane» – עֲבָדֵי יְיָ אֱתָהּ יִשְׂרָאֵל – võib tõlkida ka «Sina oled mu sulane, [sina oled] Iisrael».

¹⁶ On võimalik lugeda kas בְּנֵיךָ – «pojad», «lapsed» – või בְּנֵיךָ – «ehitajad».

neile, kes on sunnitud pagendusse, ja vabaduse sõnumiga kõigile vangiviidule, mis täidab pulbitseva rõõmu ja ülevoolava hõiskamisega mitte ainult Iisraeli, vaid kogu maa ja koguni taevad.

Jutluseks

Jõuluaja esimene pühapäev on uuema tava järgi pühendatud Pühale Perekonnale. Evangeelium Lk 2:33-40 – tegemist on selle pühapäeva vanakirikliku Evangeeliumiga – näib taolist teemavalikut toetavat, kuid seda sama päeva vanakirikliku Epistli Gl 4:1-7 (meie praeguses lugemiskavas ühena Epistlite valikust Gl 4:3-7) kontekstis vaadates on selge, et rõhuasetus on siiski Kristuses [kui prohvet Jesaja poolt ette kuulutatud Issanda sulases] täitunud töotustel ning sellel, et pikk ootusaeg on lõppenud ja lunastus on saabunud. Lesknaine Hanna¹⁷ sobib suurepäraselt tähistama ennast leseks (ning viljatuks ja lastetuks) pidavat Siionit, kelle lein on lõppenud ja lastetusaeg otsa saanud.

Epistel lisab selle juurde sõnumi seadusealuste, s.t orjade ülendamisest lapseseisusesse, mis sündis seeläbi, et Jumala Poeg on sündinud Seaduse alla ja saanud meie pärast sulaseks, et meid oma kannatuste ja surma läbi vabaks osta.

Jumal hoolib meist enamgi veel kui imetav ema oma vastsündinud lapsest. Ja enam kui paljud naised oma üsas olevatest kõige väetimatest. Hoolimata sellest, et Tema rahvas on talle vastu hakanud, ülekohtu teinud, Ta hüljanud, teiste jumalate poole pöördunud, Tema armu ja abi asemel poliitilisele ja sõjalisele jõule ning suurriikide kaitsele lootnud, ei hülga Jumal oma rahvast, vaid armastab teda, tunneb talle tema enda põhjustatud või süü läbi ära teenitud kannatustes kaasa ning trööstib ja aitab teda.

Siioni müürid on alati Issanda silme ees – seda võib tõlgendada ühtaegu positiivses kui ka negatiivses mõttes: Jumal ei kaota oma rahvast mitte kunagi silmist, aga ega see olegi võimalik, kuna tema rahvas hoolitseb Talle vastu hakates ise pidevalt selle eest, et Jumal teda unustada ei saaks.

Veelgi enam: Jumal on meid märkinud, s.t uuristanud, lõiganud oma peopesadesse. Võime siin mõelda näiteks läbi aegade levinud tavale oma omandit, sh elavat omandit, märgistada – mitte ainult esemeid, vaid ka loomi ja koguni inimesi, orje. Jumal kannab paradoksaalsel viisil oma peopesades meie «omanikumärki» – selleks märgiks on need haavad, see valu, mida inimkond on Talle läbi aegade oma truudusetuse ja ülekohtuga tekitanud. Kristlastena me teame, milliste märkidega meie Issanda ja Lunastaja

¹⁷ Nimi תַּנְּחָא tähendab «arm».

peopesades on tegemist – peopesades, mis on armastuses kumerdunud nendesamade inimeste hoidmiseks, kes on Ta risti löönud.¹⁸

Kuna Pühakiri kasutab nii abielu kui perekonda, mehe ja naise vahelist suhet ning laste suhet oma vanematega sagedase võrdpildina Jumala ja Tema rahva või kogu inimkonna vahekorra tähistamiseks ja kirjeldamiseks, on kahtlemata võimalik Püha Perekonna eeskujul varal pühendada kõnealuse pühapäeva jutlus perekonnale ja perekondlikele väärtustele – seda eriti ajal, mil kõik peresuhetesse puutuv on suurel määral ähmastunud ning sellest tulenevalt ka enneolematult aktuaalne. Seejuures tasuks siiski hoiduda «moraali lugemisest» ning pigem rõhutada Jumala poolt meile kõigile kõigis meie eluolukordades pakutavale uue alguse ning paratamatuks peetavale vastanduva alternatiivse – jumalanäolise – eluviisi võimalikkusele, mille eelduseks (Jumala enda eeskujul) on valmisolek «anda oma selg peksjaile ja põsed neile, kes karvu katkuvad» (vrd Js 50:6), mitte hüljata isegi truudusetut, saada ise sulaseks selle asemel, et teiste üle võimutseda.¹⁹

Eeskätt peaks meie tähelepanu keskpunktis olema Kristuses täitunud töötused ja teostunud lunastus.

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Ei inimkonna valud ega rõõmud ole Jumalale võõrad ega tundmatud. Vastupidi: kõik inimkonna rõõmud on Temagi rõõm, ning inimkonna valu, kaasa arvatud inimeste endi põhjustatud valu, ülekohus ja süü, panevad Jumala mitte ainult kaasa tundma, vaid kaasa kannatama.
2. Jumal ei hülga oma rahvast – s.t inimest – mitte kunagi. Ta ei saa meid hüljata, see oleks vastuolus Tema olemusega. Vastupidi – see, et inimkond on Temale, oma Loojale, kes on meid enesele kihlanud, truudusetu, Tema armastuse hülgamisega Teda kannatama pannes, toob paradoksaalsel viisil veelgi kirkamalt esile Jumala kaastunde ja halastuse, hoolitsuse ja helluse.
3. Jumal on kinkinud meile oma Poja, Ta on inimeseks saades kinkinud meile iseennast, usaldades end väikse, väeti lapsena inimeste kätte – nii selleks, et võiksime tunda ja mõista Tema ennastandvat armastust ja selle vastu võtta, kui ka selleks, et «tuleksid ilmsiks paljude südame mõtted», s.t et meid läbi katsudes anda meilegi võimalus olla need, kellenä Ta on meid mõelnud, ja saada tõelisteks Jumala näo järgi ja Tema sarnaseks loodud inimesteks.

¹⁸ Et «uuristamist» saab tõlgendada ka Seaduse andmisena, võime öelda, et kui Vana Seaduse kirjutas Jumal oma sõrmega kivitahvlitele, siis Uus Seadus on kirjutatud naeltega Tema ihusse.

¹⁹ Siinkohal on igati paslik mõelda Jeese kasuisa Joosepi alandlikule ja tagasihoidlikule, ent alati kindlameelsele ja vankumatult ustavale eeskujule, mille puhul on oma tähendus ja koht ka mitmesugustel (ning inimelu terviklikkust silmas pidades võib-olla paratamatutel) katsumustel ja kannatustel.